

EL DEBAT DE LA VICERÈGIA (1700-1701): BARALLA JUDICIALISTA O CONFLICTE POLÍTIC?

Eva Serra i Puig
Universitat de Barcelona

En una altra publicació he titulat aquest episodi, que es desenvolupà entre el novembre del 1700 i el març del 1701, «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic». Per a aquesta aproximació al debat de la vicerègia he tingut en compte dos opuscles que apleguen les diverses actuacions institucionals i civils catalanes durant els fets: *Pública notícia*, del 1701,¹ i *Representaciones*, també del 1701.² Aquesta controvèrsia també es pot seguir parcialment a través del *Dietari de l'Antic Consell Barceloní* i del *Dietari de la Generalitat* d'aquells mesos.

1. LA SUCCESSIÓ EN UNA CULTURA PACTISTA

Tots sabem que, segons el model constitucional català, el canvi de monarquia, per successió directa o no, obligava el nou rei a jurar les constitucions abans de poder exercir la seva potestat.

1. *Pública noticia del acierto con que el muy ilustre y fidelissimo consistorio de la Diputacion del Principado de Cataluña [...] reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido despues de la muerte del [...] Rey don Carlos Segundo, Barcelona, por orden de los muy ilustres y fidelísimos señores Diputados, Barcelona, Rafael Figueró, 1701.*

2. *Representaciones, las dos de la Ciudad de Barcelona y brazo militar del Principado de Cathaluña a la reyna nuestra señora (que Dios guarde) y Iunta del gobierno universal de la monarquía en orden a la formalidad del exercicio de la iurisdicción contenciosa practicada desde el dia 16 de diziembre 1700 por el príncipe Darmestat lugarteniente y capitán general que fue en aquel Principado. Otras de la misma ciudad a la magestad del rey nuestro señor don Felipe Quarto de Aragón (que Dios guarde) en orden a la admisión y asistencia al iuramento del excelentísimo señor conde de palma, lugarteniente y capitán general en dicho Principado, nombrado por su magestad. Va adjunta la deliberación acordada sobre el mismo assumpto en el Consejo de Ciento de la misma ciudad el dia 2 de febrero del año 1701.*

A Europa, en els segles moderns bona part de l'estabilitat política passava per la dinastia hereditària. En un context de joc judicialista i prepolític com el de l'Antic Règim, les successions podien ser tant una garantia d'equilibri com un risc d'inestabilitat.

Un seguiment de les successions reials a Catalunya ens faria adonar de la importància de la formació de dinasties amb la consolidació del sistema hereditari en la primogenitura masculina. Tot i així, el caràcter paccionat de la monarquia a Catalunya condicionava la successió, fins a l'extrem que era possible apel·lar a les constitucions i obtenir-hi arguments de legitimació jurídica per a canviar o elegir un nou rei. Zurita s'esfereïa de la predicació de fra Joan Cristòfol de Gualbes (1462), que afirmava el caràcter electoral del compromís de Casp «y así como a la república pertenecía proveerse de príncipe, no habiendo quien rigiese el cetro real, a ella misma pertenecía deponer y privar al rei que tiranizaba y de aquello no había otro juez superior». Zurita denunciava la temeritat d'aquella afirmació, «condenada [...] por el concilio de Constancia», i contraposava el camí de la justícia al camí de les armes. En aquella època només es podia triar entre judicialisme i armes. El terreny d'allò que entenem avui per política tendia a quedar esborrat. Catalunya té exemples històrics allunyats en el temps de governs de concentració nacional i elecció de reis: penso en el Consell del Principat de Catalunya i la capitulació de Vilafranca i en la Junta de Braços de Pau Claris i els pactes de la Peronne del 1641. No es pot oblidar que, d'acord amb les constitucions de Catalunya, el rei, abans de rebre fidelitat, havia de prestar jurament de respectar i confirmar la venda del bovatge i totes les ordinacions fetes en corts o els privilegis atorgats (1299),³ i tot acte de fidelitat fet «abans que ell haja fet lo dit sagrament e confirmació, que no valla». Aquest ideari impregna tota la història política catalana. Per a aquesta, fins i tot, sovint el compromís de Casp de 1412 emergeix ideològicament com una elecció. En qualsevol cas, més d'una vegada Catalunya va viure a cavall de la discutible legitimitat de la dinastia i la indiscutible legitimitat de les constitucions. I, en qualsevol cas, el tema de la vicerègia posa en evidència que en el sistema polític català la successió aparentment dinàstica i automàtica ha de passar pel sedàs del jurament reial, que és sempre anterior al jurament dels vassalls, com podem observar en les cerimònies d'entrada del rei a Barcelona i, sobretot, en la cerimònia que tenia lloc en la convocatòria de les corts. La normativa de la llei és substancial, la dinastia pot ser accidental. Potser per aquesta raó, el rei pretenia augmentar els lligams del vassallatge a partir del jurament al primogenit. Ho constatem en observar els jura-

3. *Constitutions i altres drets de Cathalunya*, vol. I, 4,1,2.

ments de primogenitura en la celebració de corts. D'altra banda, algun episodi dels segles moderns mostra una certa visió accidentalista en relació amb la dinastia. La unió de les dues corones havia estat per «accidens», deia el 1638 el gens sospitós Pau Duran, bisbe d'Urgell, en el Concili Provincial de Tarragona, tot defensant la prèdica en català enfront d'una visió lingüística lligada a la llengua de la monarquia. La successió, doncs, independentment de la dinastia, sempre podia ser un moment de fragilitat política.

2. CATALUNYA L'ANY 1700: REPRESENTACIÓ I COMPETÈNCIES

El tema de la vicerègia es plantejà en un context que cal explicar prèviament: els canvis que havien tingut lloc en el sistema de representació i la dinàmica social i política de la societat catalana de finals del segle XVII. Sense aquest context de canvi, potser l'afer no hauria estat tan llarg, entre cinc mesos i mig any, ni hauria provocat tanta confrontació i ressò, ni hauria engendrat tanta paperassa impresa (que fa pensar en una política de propaganda), ja que quasi tot el que passà s'imprimí. També, segurament, el canvi de dinastia va ser vist com una ocasió de manifestació política sense plantejar-se contra cap rei en concret.

En cas de canvi de monarca, per successió directa o no, la legalitat constitucional catalana deixava sense validesa la jurisdicció contenciosa del lloctinent fins que el nou monarca jurés les constitucions. Perquè el lloctinent o virrei, en el sistema constitucional català, era una figura delegada i no ordinària. La interinitat preveia l'actuació de la governació, aquesta ordinària i pròpia, en el terreny judicial.

Però, el novembre del 1700, abans de decidir si calia forçar o no la legalitat de la vicerègia, el que es va debatre a Catalunya va ser qui ho decidia i com es decidia. La cosa no era fàcil, a causa del dilema entre l'existència dels tres comuns (Diputació, Consell de Cent i Braç Militar) i la necessitat d'una sola deliberació.

Només un estudi social i polític a fons de la segona meitat del segle XVII ens pot explicar com hem d'interpretar aquesta situació. Simplificant també molt, podem afirmar:

— Que la repressió del 1652, després de la Guerra dels Segadors, havia deixat el país sense vida parlamentària i amb les institucions sota el control de la monarquia.

— En aquesta situació, la Diputació del General va ser la institució més afectada (finances empobrides, limitacions en el seu exercici de vigilància constitucional, voluntat reial de convertir-la en un instrument de patronatge, etc.).

— Aquesta situació tenia lloc en una societat en la qual les estructures econòmiques i socials estaven canviant a marxes forçades.

— Sota un règim de restriccions polítiques, les necessitats peremptòries legislatives del país (condemnat tàcitament a no tenir corts i, per tant, a no poder posar les lleis al dia per via parlamentària, com corresponia al model polític català) havien de ser resoltes a través de la jurisprudència.

— La situació va obligar la societat catalana, en el curs de la segona meitat del segle XVII, a dinamitar el seu patrimoni institucional històric, i allò que al segle XVI havien estat les juntes de braços, les divuitenes i les ambaixades, va acabar preinstitucionalitzant-se en la forma de Conferència dels Tres Comuns⁴ (Diputació, Consell de Cent i braç militar). Aparentment, res semblava nou a la pràctica, però a la llarga van ser fórmules institucionals noves (amb força de llei el 1706).

— En aquest procés, agafà un nou relleu sobretot el braç militar. No era el braç militar de representació parlamentària. Tampoc no era una cosa nova. A Barcelona feia temps que existia un braç o gremi de cavallers interestamental o assemblea de notables. Eren els cavallers, mossens, donzells i ciutadania honrada que estimulaven, almenys des de finals del segle XVI, les confraries de Sant Jordi, que dinamitzaven els espectacles del Born, que constaven en el Llibre Verd de Matricula, que tenien dietaris o llibres de deliberacions pròpies i que pertanyien a una institució civil (coneguda com a braç militar) en la qual, per a ser-hi, no calia passar pel sedàs de la insaculació institucional, sota el control de la monarquia. En definitiva, era una congregació o assemblea (la del braç militar) on es podia aixoplugar i podia actuar tota força viva, independentment del seu caràcter originari aristocràtic o plebeu i lliure de les normatives institucionals. El 1700 aquest braç militar o gremi de cavallers o assemblea de notables tenia molt bones connexions amb el Consell de Cent i portava la veu cantant.

— Un cop mort Carles II i rebut el testament enviat per la Junta de Gobierno de Madrid, de seguida s'observà que no hi havia acord pel que feia a la vicerègia, però al mateix temps el debat se centrà sobretot en on s'havia de fer la deliberació; quin havia de ser el paper de la Conferència, si consultiu o deliberatiu, i si la Diputació s'havia de sotmetre a la deliberació de la Conferència o no.

— Relacionat amb la decisió que s'havia de prendre sobre l'afer de la vicerègia hi havia un debat de representació, competències i divisió de funcions en una fase de reajustament polític. El tres comuns no tenien el mateix rang, ni les

4. Després de posar-hi l'atenció N. Sales, actualment els tres comuns estan sent objecte d'estudi per Eduard Martí.

mateixes funcions i atribucions. Però la situació demostrà que el motor era el braç militar, el menys formalitzat, ja que no estava considerat per les constitucions ni estava sotmès a insaculacions, i, per tant, tenia poques limitacions i pocs obstacles normatius. Per això era el més àgil i, en definitiva, l'organisme que ençetà i dinamitzà el debat de la vicerègia.

3. LA VICERÈGIA: LA POSICIÓ DEL BRAÇ MILITAR I EL DISSENTIMENT DE LLUÍS DE VALENCIÀ

Tot fa pensar que la Diputació, en la conjuntura immediata a la mort de Carles II, hauria preferit més la convocatòria d'una junta de braços (digui el que digui Castellví) que no la continuïtat de les conferències. Una junta de braços significava una opció territorialment més representativa, però políticament més lenta i poc operativa. S'acceptà eventualment una conferència amb funcions consultives. La Conferència havia d'emetre primer un judici que assessorés els comuns sobre les clàusules del testament reial, en especial la que feia referència a la continuïtat de la planta de govern després de la mort de Carles III. El 12 de novembre es reuniren a la Casa de la Ciutat vint-i-una persones: nou de la Diputació (tres per estament), sis del Consell de Cent i sis del braç militar. La consulta es desplaçà cap a una comissió jurídica que també havia de respectar la presència equitativa d'advocats representatius dels tres comuns: tres de la Diputació, és a dir, l'advocat fiscal i els dos assessors del consistori, dos de la ciutat i dos de braç militar. La Conferència va preguntar als advocats si la disposició testamentària reial (la planta de govern havia de quedar tal qual fins a l'arribada del nou rei) i les circumstàncies que la rodejaven contrafeien alguns drets de la pàtria o perjudicaven algun comú. En especial, la consulta volia saber si la continuació del lloctinent Darmstadt i d'altres oficials reials fins al jurament del nou successor s'oposava a les constitucions. La comissió jurídica va estudiar la disposició testamentària, els decrets i les ordres reials, les constitucions i molts exemplars i memorials passats i recents, relatius a la matèria, de doctors pràctics catalans i forasters. El tema principal no fou en cap moment la successió: «[...] no ofreciendoseles la más leve duda sobre la universal sucesión». La Conferència dels Tres Comuns s'havia esforçat a idear un expedient entre «la obediència» i «la observància», és a dir, com obeir la disposició testamentària i la de la Junta de Gobierno sense contradir les constitucions. La Conferència, basant-se en el vot de sis dels set advocats de la comissió, va resoldre i aconsellar assentir a la continuació de la lloctinència del príncep Darmstadt «sens nou iurament tot lo temps que li falta per acabar son trienni [...] per fer particular ob-

sequi a la gloriosa memòria de Carlos segon, ben assegurats que sa magestat no aurà volgut fer perjudici algú als Privilegis, Constitucions y Drets de est Principat». Tanmateix, un dels doctors del braç militar, misser Lluís de València, dissentia de la proposta i no havia signat el vot. Tot i així, la consulta de la Conferència permetia a la Diputació i a la ciutat tirar endavant en l'acceptació de la continuïtat del lloctinent príncep de Darmstadt. Inicialment, doncs, el conflicte semblava conjurat (amb la sorpresa de la Diputació, el comú més inclinat a fer els ulls grossos en l'afer de la vicerègia). En un primer moment, el braç militar acceptà també la jurisdicció de Darmstadt el temps que quedava de trienni, en consideració a la «pública utilitat y quietut» i com un «nou sacrifici» en «obsequi a la magestat difunta». Això permetia a la Diputació enviar cartes de condol i d'acceptació del testament a la cort i fer els funerals reglamentaris pel rei difunt.

La situació, però, quedava soterrada, com demostraren el vot de Lluís de València i el fet que el braç militar s'inclinés per una actitud suspensiva, encara que passiva. La situació es modificà quan l'Audiència, que per prudència premeditada s'havia mantingut tancada, va començar a funcionar el dia 11 de desembre tot canviant en els seus expedients el nom del rei mort pel nom del nou rei. De cop i volta, doncs, l'actuació de l'Audiència passava a ser legitimada per una persona que no havia jurat les constitucions i que es trobava en condicions successòries dubtoses, fet que enverinà la situació.

Tres fets revelen la situació de resistència política: la negativa de Barcelona a fer manifestacions públiques en nom del nou rei, amb el manteniment de la situació de dol permanent pel rei difunt i la negativa a participar en una ambaixada institucional catalana al nou rei, presidida per la Diputació. Ciutat i braç no hi van voler ser perquè la Generalitat pretenia fer arribar al rei no sols un missatge de benvinguda, sinó també un missatge polític: fer-li veure la necessària conservació i estabilitat de les constitucions. Segons el braç militar, això encara no tocava, perquè el rei no estava legitimat pel jurament mitjançant les constitucions. La desconfiança i la desunió entre els comuns no eren per raons dinàstiques, sinó per raons constitucionals. Cal afegir un altre factor de tensió: la Diputació se sentia minorada dins la Conferència, que li continuava minant la deliberació independent, i, a més, se sentia desautoritzada en matèria de contrafaccions. El 5 de gener s'encetà una nova situació en la qual la Diputació abandonava la Conferència i aquesta esdevenia una conferència bicèfala (de ciutat i braç militar) ampliada. Amb tot, l'actuació en solitari de la Diputació no contradia ni la ciutat ni el braç, perquè el mateix dia 5 de gener a les onze de la nit aquella feia arribar a Darmstadt la petició de suspensió interina de la jurisdicció contenciosa mentre passava «a fer diligències per averiguar lo fonament» d'aquest

dubte. El que la Diputació volia era fer el dictamen en solitari. L'Audiència va contestar que la prevenció era insubstancial i sense fonament. La Junta de Gobierno i també el Consell d'Aragó contestaren i digueren que la continuïtat de la lloctinència era incompatible (o incoherent, potser diríem ara) sense l'exercici d'ambdues jurisdiccions: la voluntària i la contenciosa.

Mentrestant, els dos comuns (Consell de Cent i braç militar) encarregaven a la conferència bicèfala un dictamen sobre la no-constitucionalitat del moment polític. L'encàrrec volia la màxima artilleria legal per a blindar una deliberació tàcitament feta: la inconstitucionalitat de la situació i l'exigència del règim de vicerègia.

Aquesta conferència bicèfala actuà entre el 6 de gener i el 16 de febrer «per premeditar y discórrer los prejudicis apar pateixen las generals constitucions, privilegis, usos, costums, consuetuts y drets de la pàtria y del que.s trobaria y ocórreria formar-se un paper y ab aquell poder aconsellar lo que ha y deuen obrar dits comuns del braç militar y present ciutat per lo reparo dels dits prejudicis y per evitar los que per avant forçan pujan occórrer». Entre ambdues dates, la conferència bicèfala va celebrar setze sessions plenàries, les actes de la qual permeten observar els estrets lligams existents entre les deliberacions del Consell de Cent, l'actuació del braç militar i la tasca de la Conferència, i va confeccionar un mínim de mitja dotzena de documents. Ens consten els noms dels advocats que treballaven per a la Conferència.⁵ La consulta de la conferència bicèfala va notificar immediatament a Darmstadt que l'exercici de la jurisdicció contenciosa contravenia les constitucions i topava amb la resolució dels tres comuns, resolució que havia acceptat una continuïtat sense jurisdicció contenciosa que la pogués suspendre.

La Diputació va fer pel seu compte la consulta als seus advocats en el mateix sentit, però en termes de dubte jurídic, segons el procediment habitual, a diferència de la contundència en termes polítics de la Conferència. Per a la Conferència, era una certitud política, i no matèria de dubte jurídic, que els «drets de la pàtria» estaven «leziats», i només necessitava una «major justificació del dret assisteix a la present ciutat acerca la subjecta matèria» per a passar a deliberar. El Consell de Cent facultava els consellers perquè executessin les mesures proposades per la Conferència en el cas que el lloctinent no suspengués l'Audiència.

5. La Conferència encarregà l'elaboració d'aquests papers a Joan Bonaventura de Gualbes i Josep Galceran de Pinós i Rocabertí, del braç, i Francesc Sans i Puig i Anton de València, de la ciutat, amb la facultat que es podien valer dels doctors que necessitessin, que foren l'advocat assessor de la ciutat Isidre Pi i Pagès i els doctors Honorat Riu i Navarro, Joan Marmer, Francesc Toda i Gil, Josep Minguella i Plàcid Copons.

cia, per a la qual cosa els autoritzava a «gastar per dit efecte [...] y deliberar del compte [...] lo que menester sia». A la valentia de la deliberació del Consell de Cent del 7 de gener, s'hi afegia carta blanca en matèria de pressupost.

Ciutat i braç dipositaren plena confiança en les consultes de la Conferència, però no per això deixaren d'instar la Diputació a participar en l'afer.

El 8 de gener la Diputació rebé una resposta dilatòria dels seus dos advocats assessors: Antoni de Cruïlles i de Rajadell i Francesc Gallart i Pastor. Estaven «promptes en cumplir a sa obligació», però calia que el consistori observés la formalitat de precedir súplica, presentada pel procurador fiscal de la Diputació del General. Tantes salvaguardes demostraven que es tractava d'un dictamen delicat. D'altra banda, l'advocat fiscal del General, Josep de Càncer i de Pratsenjulià, considerava que a causa de la «grevedat del negoci» calia recórrer a l'assistència jurídica de «doctors consultants», per la qual cosa foren nomenats Rafael Llampillas, Jeroni Martí, Jaume Balart, Francesc Ignasi Huguet, Josep Cormellas i Jaume Oliva.

Braç i ciutat mantenien les relacions amb la Diputació a través d'ambaixades d'informació mútua no exemptes de requeriments formalistes, rampells de mal humor i contratemps enutjosos. La Diputació es queixava d'informació incompleta per part dels dos comuns. Lamentava que se li escatimessin, en «matèria tant grave» i afer «tant propi de sa obligació», els raonaments jurídics amb els quals la Conferència dels dos comuns substanciava les al·legacions, per tal com perjudicava les diligències de la Diputació «per obviar a la contravenció». Per la seva banda, els dos comuns acusaven la Diputació de dilació perquè s'emparava en defectes de forma en afers d'urgència.

A una audiència que es volia en suspensió no era possible presentar-li un procés de dubte. Per aquesta raó, segurament, la Conferència bicèfala no reclamava ben bé instar contrafacció, sinó que, com a mesura més efectiva i pertinent, reclamava a la Diputació que contradigués i declarés nuls els actes de l'Audiència i deixés per a les properes corts la reparació dels danys provocats per aquella pel fet d'actuar fora de la legalitat constitucional (és a dir, pel fet d'actuar presidida per un lloctinent que ho feia en nom d'un rei que encara no havia jurat les constitucions).

Els dos comuns, en instar la Diputació a exercir les seves obligacions de vigilància constitucional, li comunicaven altres coses: Barcelona li recordava que també tenia competències en matèria de contrafacció en virtut de diversos privilegis, entre els quals destacava el del rei Alfons del 5 d'abril de 1286, i el braç militar li comunicava la seva decisió de procedir extrajudicialment *per directum*, per tal com el procediment d'acció directa, que competia «uti popularis a qualsevol de Principat ques troba lesiat», existia per «costum y observansa antiqüis-

sima», amb «forsa de privilegi, conforme consta ab differentes exemplars recòndits» en l'arxiu del braç.

La ciutat i el braç jugaven fort. Reclamaven que la Diputació supliqués al príncep Darmstadt la suspensió de l'exercici de la jurisdicció contenciosa de totes passades. En el cas que no hi hagués suspensió, no veien viable el procés de dubte, tant perquè consideraven l'Audiència en suspensió com perquè aquesta esdevindria jutge i part al mateix temps i, per tant, estaria mancada d'imparcialitat (la qual cosa significava, indirectament, plantejar el tema de la reforma de l'Observança). La contrafacció, ja la jutjarien les properes corts. La ciutat i el braç, en aquestes circumstàncies, volien que la Diputació fes allò que era a les seves mans, que era contradir tots els actes de jurisdicció contenciosa fets per l'Audiència, dissentir-ne i declarar-los nuls pel fet d'haver estat fets fora de la legalitat, i, a més, suspendre de salari els jutges que els estaven contravenint.

Davant d'això, la Diputació va ampliar la seva comissió jurídica amb doctors consultants, però només feia una tímida protesta davant de Darmstadt mentre esperava —deia— el dictamen pertinent per tal d'actuar segons les seves obligacions. El braç militar va considerar la protesta de la Diputació del tot insuficient per la seva concepció contingent (amb clàusula *pro nunc*) i perquè no s'hi parlava de la nul·litat dels actes i els procediments judicials, ni s'hi feia cap reserva de l'esmena de danys en el judici de greuges a les primeres corts.

El conflicte constitucional quedà, doncs, sota l'òrbita de la conferència bicèfala, que hagué de fer front a l'ofensiva jurídica de l'Audiència. L'Audiència, «juntas las tres salas», presentava els reiterats actes d'acceptació dels virreis, que altres vegades havien estat fets, sense el jurament previ del rei i només amb les clàusules de protesta, com a «ley establecida». La Conferència, doncs, es veia obligada a demostrar que allò que sempre havia estat «mera voluntad» dels consistoris no es podia considerar «ley establecida».

La ciutat i el braç, seguint la Conferència, indicaren en primer lloc a l'Audiència que l'acceptació de la continuïtat de la lloctinència de Darmstadt s'havia fet acceptant una ficció legal i cedint llurs drets com a obsequi a la majestat difunta. Per aquesta raó havien acceptat «que su magestad reynava en aquel Principado más allá de los límites del vivir». Ara, el que feia Darmstadt en actuar en nom del nou rei no era continuïtat, sinó novetat, i això contradeïa les clàusules del testament, que parlava de continuïtat de la «planta de gobierno» i exigia respecte envers les lleis de cada regne, la qual cosa implicava l'obligatorietat del nou rei de venir a jurar les constitucions. Ara —deïen— no feien més que advertir el nou rei i sol·licitar-li que obeís el testament per tal de neutralitzar qualsevol desobediència dels vassalls. S'insistia que a Catalunya la juris-

dicció del lloctinent era delegada i no ordinària, la qual cosa volia dir que havia de tenir privilegi reial per a exercir la jurisdicció contenciosa, privilegi que no tenia ni podia tenir Darmstadt perquè el nou rei encara no havia jurat les constitucions. Segons els dos comuns, ells no esperaven tal novetat, confiats en la doctrina *rebus sic stantibus* dels doctors. Els reis —deien— mai no havien volgut exercir la jurisdicció contenciosa sense jurar abans. L'argument constitucional enfront de l'argument imperatiu els abocava, no a la defensa d'un lloctinent residual sense jurisdicció contenciosa, sinó directament a la defensa del règim de la vicerègia, el qual —deien— garantia plenament l'estabilitat política i l'exercici de la justícia. Per als dos comuns, l'actuació de l'Audiència estava vulnerant no sols les constitucions, sinó també el testament reial. Els memorials de la ciutat, o, més ben dit, de la Conferència dels dos comuns, feien una referència als epigrames de John Owen,⁶ pel que sembla molt populars a l'època, i en destacaven la idea que un rei sense llei era com el sol sense llum. En un altre memorial es feia una interpretació completa del règim de la vicerègia en termes teòrics i en termes històrics. Aquest segon memorial era una història completa de la vicerègia des dels seus orígens fins al 1700 i el seu objectiu era rebatre la interpretació de l'Audiència. S'hi reconstruïa la història institucional catalana dels règims d'interinitat reial amb exemples des de la mort de Jaume I (1276) i de passada servia per a recordar que, d'acord amb el privilegi reial de 14 de novembre de 1339, el rei havia de fer el seu jurament a Barcelona. L'interregne entre la mort de Martí l'Humà i el compromís de Casp, deien, era el model que s'havia de seguir. Es posava èmfasi en la institucionalització de l'Audiència de la Governació de 1493 i en les prerrogatives que els «juhís de prohoms» tenien en temps de vicerègia, en especial el de Barcelona, que en temps de vicerègia tenia competències en jurisdicció criminal. Les acceptacions de lloctinents, sempre amb les clàusules de protesta per a evitar precedents, eren justificades sobretot en nom dels juraments de primogenitura fets a les corts, i també es demostrava que en aquestes ocasions el rei sempre havia hagut de reconèixer que se li havia fet un favor. Evidentment, el cas del bisbe de Barcelona i lloctinent Joan Sentís (novembre 1622 - abril 1623) era explicat fil per randa, perquè «este fue el acto que tuvo más repugnancia y

6. John Owen (Armon, País de Gal·les, 1560 - Londres, 1622), amb estudis de dret inacabats a Oxford i mestre d'escola a Cryleigh i a Warwick, és famós pels seus *Epigrammata* (Londres, 1606). Conegut com el Marcial britànic, els seus epigrames són valorats pel seu caràcter punxant, provocador i irònic. Van ser traduïts si més no a l'anglès (1619), a l'espanyol (1674), al francès (1709) i a l'alemany (1813). La seva citació pels advocats de la Conferència no deixa de ser curiosa, per la condició anglesa de l'escriptor i pel seu caràcter càustic.

oposición. Aviendose servido su magestad no assentir a lo que la ciudad suplicava, no pudo dexar la ciudad de obedecer, sin que este acto pueda tribuhir d[e]recho para el fin que se alega, porque fue mera obediencia respetuosa a que no pudo faltar la atención de vassallos». L'al·legat o memorial dels dos comuns distingia prou bé entre obediència i dret. Encara que no oblidaven que Carles II havia estat a Saragossa i no s'havia arribat a Barcelona, reconeixien que amb aquest rei havien fet una excepció, però només per respecte a la seva naturalesa malaltissa.

La conferència bicèfala reconeixia que el nou rei, sense haver jurat, podia exercir, en canvi, la jurisdicció voluntària, la qual era l'única suficient per a les necessitats del govern universal del Principat, tot distingint universal (imperial, diríem ara) de particular (nacional, diríem ara), i també reconeixia que la nominació de lloctinent procedia d'aquesta jurisdicció voluntària, però no acceptava, basant-se en els impediments de l'inici del regnat, cap dispensa de l'observança en matèria de jurisdicció contenciosa, tal com pretenia l'Audiència, per tal com les constitucions catalanes consideraven la figura del portantveus del general governador amb les regalies comunicables de la jurisdicció contenciosa, així com de la jurisdicció de veguers i batlles. Seria massa prolífic anar seguint fil per randa els arguments juridicistes de tota mena d'aquests memorials, però és interessant observar la distinció que s'hi fa entre adquisició del domini i ingrés en la possessió del domini. Aquesta distinció permetia als comuns acceptar la jurisdicció voluntària del rei abans del jurament, però no la jurisdicció contenciosa. Els comuns distingien entre el nomenament del càrrec (per adquisició del domini: la successió) i l'exercici del càrrec (perquè no havia pres possessió del domini del Principat), perquè una cosa era el nomenament reial que atenyia el govern universal i una altra eren les lleis catalanes, i l'exercici quedava impedit per les lleis catalanes.

Tots aquests memorials aparentment només juridicistes eren, però, de fet, arguments polítics constitucionals, i només s'hi troba una velada referència al tema de la successió pròpiament dita quan s'indica que la clàusula 32 del testament de Carles II només disposa la continuació en la mateixa forma, sense el nom del successor, «no pudiendose saber con certitud qual seria de los llamado, en el tiempo que S. Mag. feneció».

Mentre que no hi havia dubtes en les deliberacions de la Conferència, no passava el mateix en les deliberacions de la Diputació, que s'eternitzaven per desacord intern. La situació va esclatar el 27 de gener, quan la Conferència, segurament interessada en el desbloqueig de la situació, va començar a recusar per suspectes els advocats assessors de la Diputació, Antoni de Cruïlles i Rajadell i Francesc Gallart i Pastor, i els advocats consulents Pere de Cardona, Ra-

fael Llampillas i Jaume Oliva. Basava la recusació en raons de parentiu entre aquests i els magistrats de l'Audiència que estaven contravenint les constitucions. Els parents eren els «lesiants y contrafahents» i, per tant, els recusats eren requerits d'abstenir-se d'intervenir en el vot de la Diputació. La recusació dels advocats per suspectes va provocar un conflicte dins el conflicte i va desplaçar el debat del «negoci principal» (caldrà comparar el conflicte dels cinc mesos de 1700-1701 de Darmstadt-Palma amb el dels sis mesos de 1622-1623 de Joan Sentís). Mentre que per a uns calia resoldre primer la causa dels suspectes, per a altres calia decidir sense suspectes i amb nous nomenaments el negoci principal. Els memorials permeten veure que els doctors consultants partidaris d'evitar dilacions, com Josep Arçidet i Jaume Balart, eren els que estaven també en contra de la jurisdicció contenciosa de l'Audiència. La Diputació féu nous nomenaments. I aleshores foren els recusats els qui recusaren. Cruïlles recusà, entre altres, el doctor Josep Cormellas per suspecte de parcialitat, perquè pertanyia al Consell de Cent i era oficial de la ciutat «tenint la estampa de aquella, imprimint-se en sa casa y estampa tots los papers que se imprimeixen per compte y orde de dita ciutat y especialment las còpies dels syndicats que se han entregat impressos». Les recusacions en doble sentit per parentiu o parcialitat van deixar la Diputació sense assessors ni consultants. La inviabilitat de la consulta jurídica féu que la Diputació optés finalment pel consell d'una novena part dels tres estaments, en la qual figurava el canonge de Barcelona i futur filipista Fèlix de Taverner i Rubí. Aquesta novena part era partidària de la dilació del negoci principal fins que s'aclarís la qualitat dels sospitosos. El vot de la novena s'encavalcà amb la fi del trienni de Darmstadt i el nomenament del comte de Palma. Ja no es tractava de la continuïtat de Darmstadt, sinó d'un nou nomenament. Aleshores els fets es precipitaren: la novena de la Diputació, després de moltes consideracions prèvies, votà a favor d'enviar un síndic a Lleida per tal d'assistir al jurament del nou lloctinent comte de Palma amb les clàusules de protestes reglamentàries d'aquestes ocasions, per a deixar il·lesos els drets i evitar precedents. Però, encara més, la novena votà a favor de fer demostracions festives pel nou rei.

Aquesta no va ser, però, l'actitud de la Conferència. La ciutat va suspendre l'acceptació del comte de Palma, una manera d'exercir pressió sense caure en la desobediència, i va enviar un darrer memorial al rei. Diplomàticament feia veure que la seva actitud només responia a la seva obligació d'informar el rei sobre les lleis del país. Aquest memorial és interessant en la mesura que no sols repetia molts arguments, sinó que acusava directament l'Audiència d'animadversió envers el règim de vicerègia. Simultàniament i mentre a través de la suspensió (en espera de nous dictàmens de legalitat jurídica i de resposta reial) dilata-

va el reconeixement del comte de Palma, la Conferència va intentar constituir la vicerègia. Així, cursava una ambaixada al portantveus del general governador (sempre, sembla, en mans del llinatge dels Cardona) i li feia avinent l'obligació de posar en marxa el seu govern segons el que disposaven les constitucions. Però aquest no es va donar per al·ludit. La ciutat va pretendre fer-li un requeriment, però els assessors de la ciutat, a qui pertocava fer-ho, sembla que no hi estaven disposats. Només ho estava el sempre ben disposat misser Isidre Pi i Pagès. És difícil afirmar-ho categòricament, però en el contenciós amb l'Audiència es feren evidents, com un afer afegit, les interferències d'aquesta en les competències gremials de la ciutat. En tot cas, hem de tenir present que, amb el règim de la vicerègia, la jurisdicció de la ciutat hi sortia guanyant. D'altra banda, en el contenciós amb la Diputació per la seva acceptació del comte de Palma, també sortí un altre afer afegit: l'acceptació per part de la Diputació d'una insaculació pel procediment del control reial per part d'un rei que, a més, no havia jurat les constitucions.

La resposta reial no es féu esperar i amonestà la ciutat per la seva actitud de resistència, a diferència de la de la Diputació. La ciutat no s'immutà i aprofità l'avinentesa per a explicar al rei què era Barcelona. Es poden observar si més no dues coses en aquesta resposta de la ciutat: un esforç per a indicar al rei que disposava de molts drets polítics que no constaven en les constitucions i un intent d'assimilar el seu poder al de la Diputació, especialment en matèria de contrafaccions. De passada, feia al nou rei una manifestació del dret de llibertat en les deliberacions: «Entrambos —zel d'observança de les lleis i visita reial— fue la idea de las operaciones de los individuos que concurren en sus consejos, explicadas con la libertad que en semejantes congresos permite la felicidad de estos tiempos.» Ben aviat feren ús d'aquesta llibertat de consells, que Barcelona aduïa tot glossant un panegíric de Plini a la liberalitat de Trajà: «Tutum fuit consulti omnes.»

Pel que fa a la Diputació, el que la delimitava no sembla que fos un afer dinàstic, sinó la condició d'institució més afeblida per la derrota del 1652 i més conservadora políticament parlant, la condició d'organisme més divers i dividit, amb menys capacitat resolutòria i més disposat a defensar les seves prerrogatives en termes de fortificació institucional que no pas a través de l'exercici polític de les seves competències. D'altra banda, al costat d'això, la Diputació, en la mesura que havia perdut pes polític, sembla que feia ús de les seves competències en termes estrictament de defensa dels vassalls en matèria d'allotjaments. Dit això, també cal indicar i fer avinent que, només amb una actitud domesticada, la Diputació havia pogut fer arribar les queixes dels vassalls contra les tropes que actuaven al país. Mentre no va donar proves de submissió a Lleida, el

rei no va admetre les seves missives, és a dir, tallà la comunicació, i fou la Diputació la que més s'apressà, un cop fet el gest de submissió, a demanar la retirada de les tropes i la fi dels allotjaments, i fou ella la que convidà la ciutat i el braç reial a fer-li costat en el tema. I fou també aleshores quan pogué reclamar corts, com féu també Barcelona així que pogué, i ho féu sent conscient que el pas del temps sense vida parlamentària havia danyat el país. Potser, doncs, també imperatius propis de la Diputació, com la defensa dels vassalls davant dels allotjaments, van col·laborar a deixar-la en una actuació menys decididament política.

El conflicte de la vicerègia de 1700-1701 pot tenir com a lectura final provisional que la Conferència va aprofitar la interinitat per a alligonar el rei d'una nova dinastia i per a prendre un camí legalista radical conforme a les constitucions, tot tenint present que no es tractava d'un simple traspàs de pare a fill. Segur que el braç militar ho veié així juntament amb la ciutat, la qual arrossegà. En aquells moments, però, no com a fruit d'una altra opció successòria, sinó com a tarja de presentació sobiranista envers el nou rei. L'estampació pels uns i els altres de tots els detalls de l'afer indicava una voluntat tant de justificar-se com segurament de crear opinió pública no pas en relació amb un afer dinàstic, sinó en relació amb la necessitat de revitalitzar i modernitzar el discurs constitucional.

Algunes de les lleis del 1702, com la del portantveus de la governació, tenen relació precisament amb l'afer de la vicerègia: així, els capítols 20 de 1702 i 87 de 1706, d'obligació de la Diputació de defensar les constitucions, el capítol 36 de 1702 i la Constitució 83 de 1706, els capítols 48 i 70 de 1702 i 50 i 63 i la Constitució 33 de 1706, sobre la vicerègia i l'obligació del governador a la vicerègia sota amenaça de perdre el salari, i els capítols del redreç 30 de 1702 i 47 de 1706, que expliciten la manera de conèixer i declarar els casos i les ocasions convenients o excusables d'enviar ambaixadors per coronacions i naixements de prínceps.

Sigui com vulgui, l'afer de la vicerègia per a mi va ser decisiu en la vinguda del rei i la celebració de Corts Generals, segurament potser més que no pas els consells de Lluís XIV al seu nét.